

Varhaiskasvatuksen koulutuksen opetussuunnitelma-ajattelun painopisteet ja opetussuunnitelmatyön haasteet

Aili Helenius & Riitta Korhonen

Yliopistojen tutkinnonuudistustyön taustaa

Yliopistojen tutkinnonuudistuksen uusi sykli lähti Suomessa liikkeelle Bolognassa sovittujen tavoitteiden perusteella tähdäten uusiin kahden tason tutkintoihin, jotka koskevat jo syksyllä 2005 opintonsa aloittavia opiskelijoita. Opetusministeriön työryhmän muistio (Yliopistojen kaksiportaisen tutkintorakenteen toimeenpano 2002), uusi yliopistolaki ja tutkintoasetus täsmentävät sen mihin uudistuksella pyrittiin. Läpinäkyvyys ja vertailtavuus liikkuvuuden helpottamiseksi yliopistojen välillä ja myös kanainvälisesti; opetuksen ja tutkimuksen entistä tiiviimpi suhde ovat olleet uudistuksen keskeisiä suuntaviivoja. Tavoitteena on ollut myös opetuksen mitoitusjärjestelmän yhtenäistäminen Euroopassa ja huomion kiinnittäminen opetuksen laatuun (Jakku-Sihvonen 2005, 11–18). Yrityksenä on vahvistaa Euroopan yliopistojen kiinnostavuutta maailmanlaajuisessa yliopistotarjonnassa. Varhaiskasvatuksen tutkinnonuudistus on osa tuota prosessia.

Kasvatusalan tutkinonuudistustyötä varten perustettua projektia vuodesta 2003 alkaen on koordinoanut Helsingin yliopisto professori Hannele Niemen toimiessa kansallisena koordinaattorina. Valtakunnallisen opettajankoulutuksen ja kasvatusalan tutkintojen kehittämisprojekti (VOKKE), jota hallinnoi innovatiivisesti dosentti Ritva Jakku-Sihvonen. Projektin yhteistyöelin on valtakunnallinen neuvottelukunta, jossa kaikki kasvatus-tieteiden tiedekunnat ja keskeisimmät yhteistyökumppanit ovat edustettuina. Projektissa toimii 16 alakohtaista jaosta. (Jakku-Sihvonen 2004).

Varhaiskasvatuksen jaoston puheenjohtajana on Joensuun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan dekaani, professori Anneli Niikko. Varhaiskasvatuksen ryhmä on toiminut yliopistojen varhaiskasvatuksen koulutuksia yhdistävänä keskustelufoorumina ja käsitellyt tutkintojen rakennetta, sisältöjä ja pedagogisia käytänteitä. Jaos on toimeenpannut syksyllä 2003 eri yliopistojen varhaiskasvatuksen koulutuksissa kyselyn varhaiskasvatuksen ydinaineuksista (Niikko 2003). Tässä esityksessä käytetään osittain hyväksi varhaiskasvatuksen VOKKE-ryhmän työskentelyssä esiin tulleita asioita, erityisesti opetussuunnitelman ydinalueita koskevassa jaksossa.

Varhaiskasvatuksen ajankohtaiset haasteet

Tällä hetkellä voidaan pitää varhaiskasvatuksen keskeisinä haasteina kysymystä pääaineopintojen mahdollistamisesta. Varhaiskasvatuksesta on tullut kasvatustieteen yksi sovellusala, joka on verrattavissa esimerkiksi aikuiskasvatukseen.

Mitä merkitystä varhaiskasvatuksen itsenäistymiskehityksellä sitten on? Jo tällä hetkellä meillä toimii varhaiskasvatukseen erityisesti nimettyinä runsaat kymmenen professoria, vastaamassa alan tutkimuksesta ja ylimmästä koulutuksesta. Työ on kuitenkin kesken, kunnes meillä on täysimittainen tutkinto, jossa säännöllisesti tehdään syventäviä opinnäytetöitä ja ohjataan alan jatko-opiskelijoita. Opiskelijoiden töillä ei voida

luoda tieteenalaa, mutta juuri tuo opetuksen, tutkimuksen ja käytännön kasvatustyön kytkentä on se, mistä tieteenala saa käyttövoimansa ja opetus- ja tutkimushenkilöstö motivaationsa.

Nyt suunniteltavat kaksitasoiset tutkinnot on tarkoitus luoda itsenäiseksi siten, että kandidaattivaiheen jälkeinen liikkuminen olisi mahdollista. On kuitenkin varottava ajatusta maisteriopintojen irrottamisesta kandidaattiopinnoista, koska siinä tapauksessa ei kyettä varmistamaan riittävää määrää varhaiskasvatuksen pedagogisia asiantuntijoita laitoksiin. Yliopistoissa on nyt yli kolmekymmentä vuotta ollut varhaiskasvatuksen koulutusta uudenmuotoisena lastentarhanopettajakoulutuksena, joka kehitettiin Kajaanin pilottikokeiluna maisterikoulutukseksi alkaen 1991. Maistereita on sen jälkeen alettu valmistaa lastentarhanopettajakoulutuksen jatko-opintoina kaikissa muissakin yliopistoyksiköissä.

Varhaiskasvatuksen, kuten yleensä pedagogiikan alueella tutkimon uudistuksessa pyritään laajempiin kokonaisuuksiin. Ongelmakeskeistä kollaboratiivista opiskelua halutaan lisää (Virtanen 2001) ja kursien integrointia tavoitellaan. Varhaiskasvatuksen alueen tieteellinen ajattelu, opetustehtävän käsitteellistäminen ja taito rakentavasti evaluoida omaa ja yhteisön työtä, kriittisyys ja argumentointikyky ovat tämän tutkimon uudistuksen tavoitteita (Leavers 2004).

On tärkeä havainnoida muutostrendejä (Metsämuuronen 1999), jotta voitaisiin ehkäistä ennalta kriisikehitys ja pyrkiä rakentamaan myönteisiä kehityssuuntia. Varhaiskasvatuksen kenttä muuttuu koko ajan voimakkaasti. Päiväkotien johtajat ja henkilöstö kuormittuvat, kun heidän työnsä ala ja määrä kasvaa. Yleisesti voisi arvioida, että pedagoginen asiantuntemus ja kehityspsykologinen tieto ovat vähenemässä päivähoidosta. Suuntaus edellyttäisi rakenteellisia tarkistuksia nykyisiin ammattinimikkeisiin.¹

¹ **Varhaiskasvatuksen ydinosaaminen.** Opetussuunnitelmien sisältöalueiden analyysi kasvatustieteen kandidaattien ja sosionomien koulutuksista. Opetusalan ammattijärjestö OAJ 2003 Helsinki.

Lastentarhanopettajat pedagogiikan asiantuntijana moniammatillisessa tiimissä

Tässä artikkelissa hahmotetaan keskeisimmiksi nousseita varhaiskasvatuksen sisältöaineiksia, jotka pienten lasten opettajan tulisi hallita.

Varhaiskasvatuksen opetuksen ydinalueita

- I Varhaiskasvatuksen asema tieteiden järjestelmässä,** historiallinen kehitys monitieteisenä tutkimuskohteena ja kasvatustieteiden yhtenä sovellusalana. Varhaiskasvatuksen yhteiskunnalliset käytännöt psykologis-pedagogisena, kulttuurisena ja sosiaalipoliittisena ilmiönä. Lainsäädäntö ja sen kehittyminen. Kasvattajaksi kasvaminen ja lastentarhanopettajan työn eettiset ulottuvuudet lasten puolestapuhujina.
- II Kehityksen ja kasvatuksen keskinäisen suhteen käsittely,** lasten havainnointi ja kehityksen seuranta, jotta kehittäväälle kasvatukselle saadaan kehitys- ja kasvatuspsykologinen pohja.
- III Kasvatussosiologia;** lasten keskinäissuhteiden kehittyminen, niiden havainnointi ja keinot vaikuttaa lasten suhteisiin ja ryhmän kehittymiseen. sekä kasvatussosiologian piiriin kuuluvat muut sisällöt

Työyhteisön toiminta, hallinto ja kehittäminen, tiimityön menetelmät ja ainekset, kuten:

Yhteistyö työyhteisössä

Yhteistyö lasten perheiden ja muiden tahojen kanssa (erityisesti myös monikulttuurisuus).

- IV Varhaiskasvatuksen kasvatusteoria eli:
Toiminnan perustavien muotojen psykologis-pedagoginen teoria, toiminnan suunnittelu ja ohjauk käytännöt**
- A) *Perustoimintojen ja työtoimintojen ohjaaminen ja lasten elämänlaadun turvaaminen (arki ja kohokohdat; pedagogiset perspektiivit, pedagogisen työn prosessien hallinta).*
 - B) *Leikin psykologis-pedagoginen teoria, lasten observointi ja ohjaus leikkitoiminnoissa.*
 - C) *Oppimisen ohjaaminen ennen kouluikää ja oppimisympäristöjen rakentaminen.*
- V Varhaiskasvatuksen sisältöalueet** kuten äidinkieli ja kirjallisuus, liikunta, musiikki, kuvallinen ilmaisu, tutustuminen ympäristöön ja perinnekulttuuri, uskontokasvatus, käsityö, esiopetuksessa myös matematiikka.
- VII Kasvatuksen sovellutukset**, varsinkin
Alle kolmivuotiaiden pedagogiikka
Esi- ja alkuopetus
Erityisvarhaiskasvatus
- VIII Tutkimusmenetelmäopinnot**, jotka alkavat kandidaattiopinnoissa, mutta painottuvat maisteriopintoihin.

Opetussuunnitelmassa tarvitaan pitkäjänteisiä juonteita (Karjalainen 2003), koska esimerkiksi kasvattajaksi kasvaminen tai tieteellinen ajattelu ovat asioita, joita on koko koulutuksen ajan pidettävä vireillä.

Ajankohtaisen haasteen muodostaa virtuaaliopetuksen mahdollisuuksien kehittäminen, mihin tarvitaan yliopistojen yhteisiä foorumeita.

Länsimaisen sivistisyhteiskunnan perusteet istutetaan lapsiin jo varhaiskasvatuksessa ja samalla mahdollistetaan yhteiskunnan hyvinvointi tulevaisuudessa.

Lähteet

- Helenius, A., Korhonen, R. Laes, T.* 2005 Varhaiskasvatuksen tutkinnon uudistuksen haasteita. Teoksessa Uudenlaisia maistereita. PS-kustannus. 165–176.
- Jakku-Sihvonen, R.* 2005. Kotoperäiset tutkinnot eurooppalaiseen kehkeyseen. Teoksessa Uudenlaisia maistereita. PS-kustannus 11–18
- Jakku-Sihvonen, R.* 2004. Valtakunnallisen opettajankoulutuksen ja kasvatustalan tutkintojen kehittämisprojekti VOKKE toimintakertomus ja toimintasuunnitelma 2003–2004. Työpapereita. Helsinki.
- Leavers, F.* 2004. The Curriculum as Means to Raise the Quality of Early Childhood Education. EECERA 2004.
- Metsämuuronen, J.* 1999. Heikkojen signaalien luonteesta ja tieteellisestä kirjoittamisesta. Futura 2/99.
- Karjalainen, A.* 2003. Varhaiskasvatuksen ydinainesanalyysi. Työpapereita. Joensuun yliopisto. Savonlinnan opettajakoulutuslaitos.
- Varhaiskasvatuksen ydinosaaminen.* Opetussuunnitelmien sisältöalueiden analyysi kasvatustieteen kandidaattien ja sosionomien koulutuksista. Opetusalan ammattijärjestö OAJ 2003. Helsinki.
- Virtanen, J.* 2001. Ongelmaperustaisen opetussuunnitelman rakentaminen. Teoksessa E. Poikela & S. Öystilä (toim.) Tutkiminen on oppimista – oppiminen tutkimista. Tampereen yliopisto. Yliopistopaino. Tampere, 118–131.